

рируют в своей речи лексическими единицами, понятными носителям разных языков.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ

1. Бархударов, Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Гуреева, Е.И. Спортивная терминология в лингвокогнитивном аспекте: Автореферат дис... канд. филол. наук / Е.И. Гуреева. – Челябинск, 2007. – 17 с.
3. Merriam Webster Dictionary Online [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.merriam-webster.com>– Дата доступа: 09.04.2018.
4. Online Dictionary by Farlex [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.thefreedictionary.com/> – Дата доступа: 09.04.2018.

ПРАБЛЕМА НАВУЧАННЯ ІНТАНАЦЫІ І СПАСАБЫ ЯЕ ВЫРАШЭННЯ

INTONATION AS THE SUBJECT OF TEACHING

Я.С. Зяноўка

Y.S. Zianouka

Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі
Мінск, Беларусь

The Centre of Belarusian Culture, Language and Literature Researches of NASB
Minsk, Belarus

e-mail: evgeniakacan@gmail.com

У дадзеным артыкуле разглядаецца інтанацыя як сістэма кампанентаў, якія забяспечваюць цэласнасць камунікатыўнага працэса. Прааналізавана яе роля ў сучасным мовазнаўстве і таксама ў адукацыйным працэсе. Раскрыты спосабы авалодання інтанацыйнымі асаблівасцямі самастойна без удзелу выкладчыка. Апісаны праграмны комплекс «IntonTrainer» як сродак навучання асаблівасцям інтанацыі асобнай мовы.

Ключавыя словы: інтанацыя; прасодыя; навучальны працэс; камунікатыўны аспект; маўленне; праграмны комплекс.

This article describes intonation as a system of components which provide the integrity of the communication process. It shows its role in linguistics and also in the educational process. The methods of studying intonation features independently are revealed. Software complex «IntonTrainer» as a means of teaching intonation peculiarities of particular language is described.

Keywords: intonation; prosody; education; communicative aspect; speech; software complex.

Уводзіны. Інтанацыя – гэта сродак вуснага маўлення, які выступае ў якасці перадачы сэнсавай, эмацыянальна-экспрэсіўнай і іншай пазамоўнай інфармацыі. Роля інтанацыі ў сучасным мовазнаўстве даволі важкая, так як яна закранае як граматычны і сінтаксічны аспекты, так і адказвае за маўленчы бок мовы. З аднаго боку інтанацыя разглядаецца як складнік змястоўнай і матэрыяльнай частак твораў, з другога – як сродак ажыццяўлення маўленчай дзейнасці з індывідам ў адзінстве працэсаў маўлення і разумення. Такім чынам, у дадзеным артыкуле будзе разглядацца праблема важнасці і неабходнасці авалодання ўменнямі і навыкамі ўжывання інтанацыі як у роднай, так і замежнай мовах.

Асноўная частка. Інтанацыя – гэта сістэма фанетычных сродкаў, якія служаць для афармлення фанетычнай цэласнасці выказвання і выяўлення яго сэнсу [3, с. 13]. Іншымі словамі, інтанацыя ўяўляе сабой комплекс узаемазвязаных рытміка-меладычных кампанентаў, якія ўключаюць мелодыку, тэмп, рытм, націск, паўзы, тэмбр маўлення. Інтанацыя з’яўляецца суперсегментным сродкам мовы, так як мае план выказвання, і аб’ядноўвае сегменты (склады, словы, словазлучэнні, сінтагмы, выказвання) у адзінае цэлае.

У тэксце інтанацыя падзяляе тэкст на сэнсавыя часткі, ажыццяўляе межфразавую сувязь, адрознівае стылі і жанры апавядання, ажыццяўляе эмацыяна-эстэтычнае ўздзеянне, служыць выяўленчым сродкам, дазваляючы суразмоўцы вылучаць станоўчыя і адмоўныя моманты, перадаваць эмацыяны стан гаворачага. Праз інтанацыю выяўляецца падтэкст выказвання, не выяўлены відавочнымі спосабамі (у словах). Акрамя гэтага, інтанацыя выкарыстоўваецца для распазнавання камунікатыўных тыпаў (апавядальны, клічны, пытальны, пабуджальны), вылучае найбольш важную ў сэнсавым дачыненні частку выказвання [6, с. 42].

Кожная мова ўяўляе сабой асабістую складаную знакавую сістэму, якая мае як свае асаблівасці, так і адрозненні. Вуснае маўленне з’яўляецца галоўнай складаючай суадносін паміж людзьмі, таму яго ролю ў мове як знакавай сістэме нельга прыніжаць. А інтанацыя – гэта неад’емая частка мовы, без якой немагчыма вуснае маўленне. У фразе яна служыць адзіным сродкам выказвання пэўных элементаў значэння. На пісьме інтанацыя ў нейкай ступені выяўляецца з дапамогай знакаў прыпынку ці іншымі графічнымі сродкамі (напрыклад, членненне пісьмовага тэксту на абзацы, падкрэсліванне, варыяцыя шрыфтоў). Аднак поўнай адпаведнасці паміж інтанацыяй і пунктуацыяй няма: шэраг значэнняў сэнсавых адносін праз інтанацыю значна шырэй, чым той, які даступны пунктуацыйнаму выказванню, асабліва ў галіне эмацыянных адносін.

У сувязі з вышэй пералічанымі фактамі неабходна адзначыць, што валоданне вусным маўленнем, і асабліва інтанацыйнымі асаблівасцямі, з'яўляецца абавязковым крытэрыям для камунікацыі незалежна ад таго, ці гэта родная мова, ці замежная.

На сённяшні дзень актуальна пытанне ў валоданні ведамі ў вобласці прасадыхных характарыстык мовы, а іменна інтанацыйных асаблівасцей. Гэта важна для таго, каб суразмоўцы правільна зразумелі адзін аднаго. Інтанацыя выказвае камунікатыўны намер суб'екта, яго стаўленне да сябе і аўдыторыі, да зместу размовы, абстаноўцы, у якой яна вымаўляецца. Мэтанакіраваная праца над голасам у цэлым, а таксама над інтанацыйнымі характарыстыкамі пашырае камунікатыўную норму, якая разумеецца як выбарачная рэалізацыя магчымасцяў моўнага патэнцыялу, якая забяспечвае найвышэйшую ступень эфектыўнасці зносін [6, с. 32].

Таму неабходна звярнуцца да сістэмы правілаў, якія вызначаюць методыку тэхнік для інтанацыйнага афармлення вуснага маўлення ў залежнасці ад сінтаксічных, эмацыйных, лексічных, псіхалагічных асаблівасцей тэкста.

Сучасны працэс навучання прапаноўвае вялікі шэраг метадаў і прыёмаў для авалодання ведамі, уменнямі і навыкамі. Зразумела, што гэта працэс узаемазлучанай і ўзаемаабумоўленай дзейнасці выкладчыка і навучэнцаў, накіраваны на найлепшае засваенне ведаў навучэнцамі, прывіццё навучэнцам пэўных уменняў і навыкаў, развіццё іх пазнавальнай актыўнасці, самастойных і творчых магчымасцей. Сапраўдны выкладчык валодае ўсемагчымымі спосабамі падачы і замацавання новага матэрыялу, ведае, якія з метадаў і прыёмаў неабходна прымяніць.

Падчас навучання інтанацыі перавага аддаецца аўдыёлінгвальным і аўдыёвізуальным метадам навучання, так як для авалодання гукавой сістэмай мовы павінны выкарыстоўвацца такія сродкі, як дэманстрацыя і імітацыя, частковае тлумачэнне, кантраставанне і трэніроўка. Акрамя гэтага большая частка часу павінна быць накіравана на практыку. І толькі каля 15% – на тлумачэнні і каментары.

Выдзяляюцца наступныя этапы ў працэсе вывучэння прасодыі мовы [2, с. 87]:

1. Завучванне шляхам пераймання.
2. Свядомы выбар новай мадэлі, пры яе проціпастаўленні ўжо вядомым.
3. Практыка ў трэніроўцы мадэляў.
4. Свабоднае ўжыванне мадэлі.

Навучанне павінна складацца з трох кампанентаў, якія ідуць паслядоўна:

1. Авалоданне гукавой формай кожнага выказвання – праслухоўванне рэплікі да таго часу, пакуль навучэнец не зможа правільна паўтараць кожны сказ ўслед за выкладчыкам ці аўдыёзапісам.

2. Замацаванне атрыманых ведаў на падобных прыкладах. Правільнае агучванне сказаў з падобнай сінтаксічнай структурай. Галоўны аспект – правільная імітацыя неабходнай інтанацыі на невядомых прыкладах.

3. Свабоднае валоданне як тэарэтычнай, так і практычнай часткай ведаў па ўжыванню той ці іншай інтанацыйнай канструкцыі.

На жаль, выкладчыкі абмежаваныя ў часе падчас падачы новага матэрыялу. Акрамя гэтага, ў сувязі з тым, што групы навучэнцаў складаюцца больш васьмі чалавек у сярэднім, то ў аднолькавай ступені навучыць студэнтаў правільнай інтанацыі проста немагчыма. Таму немалаважную ролю ў працэсе навучання займае самастойная работа і саманавучанне.

Самы просты спосаб для атрымання ведаў з’яўляецца выкарыстанне дадатковых падручнікаў. У іх можна знайсці як тэарэтычны матэрыял, так і серыю метадычна вывераных практыкаванняў на трэніроўку, забяспечаных аўдыё з запісам носьбітаў мовы. Гэта дапаможа разабрацца ў тэорыі і пачаць практыкавацца. Выдатна падыдзе для працы з пачаткоўцамі ці больш прасунутымі студэнтамі, якія не дасведчаныя ў інтанацыі ці каму не хапіла часу на занятках.

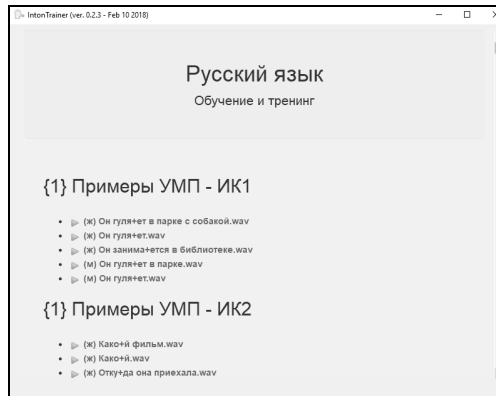
Падобным на працу са спецыялізаванымі падручнікамі з’яўляецца варыянт працы з навучальнымі відэа (радзей аўдыё), дзе дыктар дэманструе, з якой інтанацыяй вымаўляць тыя ці іншыя фразы ці сказы. Часта гэты працэс візуалізуецца. Гэта зручна, так як відэа можна спыняць і паўтараць за дыктарам або паўтараць, калі дыктар гэта просіць, а таксама пераглядаць і трэніравацца, пакуль не дасягнеш выніку. Прасцей за ўсё рабіць гэта самастойна, паколькі гэта можа заняць час. Такія відэа можна знайсці проста ў сетцы пад пэўнае правіла або скарыстацца пэўнымі рэсурсамі.

Дадзены від работы складаецца з імітацыі вымаўлення і інтанацыі носьбітаў мовы. Для гэтага спатрэбіцца запіс носьбітаў мовы і яе скрыпт. Пажадана, каб запіс быў аўтэнтычным. Студэнту прапануецца праслухаць запіс цалкам, выбраць пэўны фрагмент для трэніроўкі. Далей узброіўшыся скрыптам запісу вучань слухае адну рэпліку або прапанову і спрабуе яе прайграць з абсалютна такой жа інтанацыяй. Скрыпт патрэбен для таго, каб гэтую інтанацыю адзначаць. Сэнс у тым, каб капіяваць інтанацыю носьбітаў у кантэксце, а затым вывучаныя і натрэніраваныя абразцы выкарыстоўваць у звычайнай гаворцы.

Для гэтых мэтаў можна выкарыстоўваць кіно і серыялы з субтытрамі, навіны з субтытрамі, відэа з youtube з субтытрам, TED Talks з носьбітамі (з інтэрактыўным скрыптам). Гэты спосаб працы аптымальны для самастойнай працы дома, так як займае шмат часу і партабуе максімальнай канцэнтрацыі і ўвагі.

Які б са спосабаў навучання не выкарыстоўваўся, абавязкова неабходна адсочваць прагрэс. Для гэтага трэба прызвычаіць студэнта рэгулярна сябе запісваць, прайграваць і параўноўваць з арыгіналам. Дыктафоны, спецыяльныя праграмы запісу ў тэлефонах, убудаваныя ў камп'ютары мікрафоны, альбо інтэрнэт-рэсурсы для запісу голасу дапамогуць выканаць гэта заданне. Гэта неабходна перш за ўсё для адсочвання свайго прагрэсу, паляпшэння і давядзення да ідэала свайго маўлення. Ніжэй будзе апісаны камп'ютарны праграмны комплекс «IntonTrainer», які дапаможа ў гэтым кожнаму навучэнцу [8].

IntonTrainer – гэта праграма, якая прызначана для вывучэння правільнага вымаўлення і аналізу інтанацыйных фраз, а таксама іх супастаўлення паміж сабой для ацэнкі інтанацыйнага падабенства. Дадзены комплекс распрацаваны супрацоўнікамі лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення АІПІ НАН Беларусі як дапаможнік у навучанні інтанацыі як роднай, так і замежнай моў [5].

Мал. 1. Інтэрфейс праграмага комплексу «IntonTrainer»

Праграмны комплекс рэкамендуецца да выкарыстання ў наступных напрамках:

1. У лінгвістыцы – як сродак візуалізацыі інтанацыі:
 - першаснае азнаямленне і вывучэнне асноўных інтанацыйных канструкцый (ИК);

– супастаўленне розных ІК паміж сабой, асаблівасці іх ужывання, а таксама іх рэалізацыі ў дыялогу, прозе і вершах.

2. Для самастойнага навучання і самакантролю – як сродак інтанацыйнага трэнінгу:

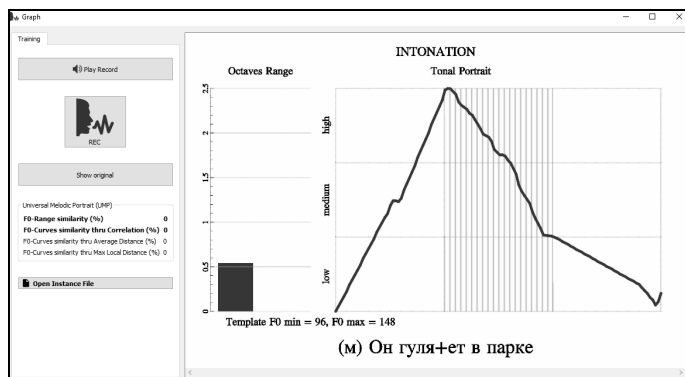
- індывідуальны трэнінг вымаўлення ІК;
- вывучэнне мовы як замежнай;
- удасканаленне вусна-маўленчых інтанацыйных навыкаў у шэрагу прафесій, такіх як аператары колл-цэнтраў, дыктары радыё, ТБ і інш.

3. У навукова-практычных даследаваннях – як сродак параўнання інтанацыі з розных крыніц:

- даследаванне індывідуальных, эмацыйных і стылістычных асаблівасцей рэалізацыі інтанацыі;
- параўнальная адзнака інтанацыі маўлення ў норме і паталогіі;
- ацэнка інтанацыйнай якасці сінтэзаванага маўлення.

На сённяшні дзень у праграму ўключаны 5 модулей: разгледжаны эталонныя інтанацыйныя канструкцыі наступных моў (рускай, кітайскай, нямецкай, брытанскага і амерыканскага варыянтаў англійскай мовы). Таксама ў бліжэйшай будучыні будуць дабаўлены беларуская і іспанская мовы [8].

Праграма знаходзіцца ў адкрытым доступе і мае бясплатны кантэнт. Прыкладанне проста спампоўваецца па спасылцы <https://intontrainer.by> пасля выбару неабходнага модуля і ўсталёўваецца на камп'ютар. Меню даволі простае, таму не павінна ўзнікнуць цяжкасцей падчас выкарыстання.

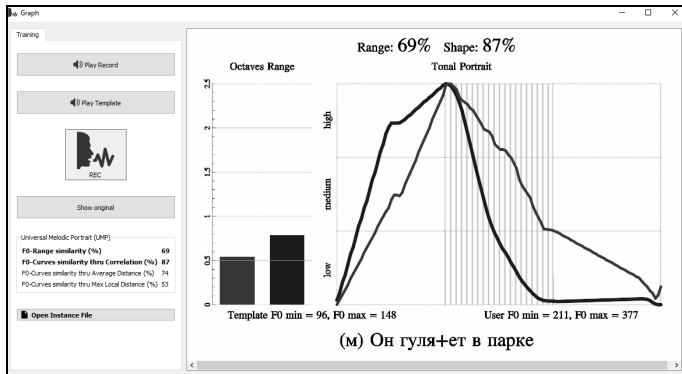

Мал. 2. Вывучэнне інтанацыі ў сказе “Он гуляет в парке”

Галоўная асаблівасць дадзенага комплексу ў тым, што ён дазваляе не толькі азнаёміцца з правільным ужываннем інтанацыйных асаблівасцей мовы, праслухаць агучаныя прыклады, але і правярць

самага сябе, вымавіўшы па іх абразцу (малюнак 3) і атрымаўшы станюўчую ці адмоўную ацэнку якасці вымаўлення.

На сённяшні дзень гэта адзінае бясплатнае прыкладанне, якое прапаноўвае вывучэнне адразу пяці моў і дае магчымасць навучыцца правільна ўжываць інтанацыю, натрэніраваць сябе, атрымаць практычныя вынікі без прыцягнення выкладчыка.

Мал. 3. Правёрка правільнасці агучанай інтанацыі сказа «Он гуляет в парке»

Заклучэнне. У заключэнне неабходна адзначыць, што інтанацыя – гэта нарматыўная камунікатыўная адзінка, якая выконвае неад’емную ролю ў сучасным жыцці. Глыбокае вывучэнне інтанацыйных працэсаў, механізмаў іх функцыянавання прадастаўляе магчымасць стварэння інтэнсіўных прыкладных праграм навучання з выкарыстаннем ведаў і ўменняў па інталагіі на прыкладзе праграмнага комплексу «IntonTrainer», пашыраючы сферы ўжывання высокіх тэхналогій у галіне прафесійна-педагагічнай дзейнасці.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Бовтенко, М.А. Компьютерная лингводидактика: учебное пособие / М.А. Бовтенко. – М.: Наука, 2005. – 216 с.
2. Брызгунова, Е. А. Звуки и интонация русской речи / Е.А. Брызгунова. – Москва: Русский язык, 1977. – 281 с.
3. Выгонная, Л.Ц. Интонация. Націск. Арфаэпія / Л.Ц. Выгонная. – Мн.: Навука і тэхніка, 1991. – 215 с.
4. Китайгородская, Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Г.А. Китайгородская. – М.: Высшая школа, 1986. – 102 с.
5. Лабараторыя распазнавання і сінтэзу маўлення [Электронны рэсурс]. – 2018. Рэжым доступу : <http://ssrlab.by>. – Дата доступу : 29.03.2018.
6. Николаева, Т.М. Фразовая интонация славянских языков / Т.М. Николаева; под науч. ред. В.Н. Топоров. – Москва: Наука, 1977. – 278 с.

7. Пассов, Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов // Пособие для учителей иностранного языка. – М.: Просвещение, 1985. – 208 с.

8. Speech Intonation Analyzer&Trainer Inton@Trainer [Электронны рэсурс]. – 2018. Рэжым доступу : <https://intontrainer.by>. – Дата доступу: 18.03.2018.

З ГІСТОРЫІ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ ВЫТВОРЧА- ГАСПАДАРЧЫХ ТАПАНІМІЧНЫХ НАЙМЕННЯЎ

FROM THE HISTORY OF INDUSTRIAL AND ECONOMIC TOPONYMIC NAMES FUNCTIONING

A.A. Prygodich

E. Prigodich

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Мінск, Беларусь

Belarusian State University

Minsk, Belarus

e-mail: elpr7@tut.by

В статье анализируются особенности номинации и функционирования производственно-хозяйственных топонимов, устанавливаются причины структурной трансформации сложных названий, переименования топонимических объектов исходя из требований современного топонимикона, ориентированного на возврат давних наименований. Наблюдения над производственно-хозяйственными топонимами свидетельствуют о постепенной модернизации этой группы названий в конце XX ст., попытках официальных организаций увязать топонимообразование с национально ориентированными тенденциями.

Ключевые слова: топоним; лингвогеография; апеллятив; метонимия; экстралингвистический фактор.

The article analyzes the nomination and functioning of industrial and economic place names peculiarities, defines the causes of complex names structural transformation and toponymic objects renaming based on the requirements of the modern toponymical vocabulary focused on the return of the older names. Observations of industrial and economic toponyms show the gradual modernization of this group of names at the end of the XX century, and describe the official organizations' attempts to link the toponyms formation with national-oriented trends.

Keywords: toponym; linguogeography; appellative; metonymy; extra-linguistic factor.

Фарміраванне і развіццё вытворча-гаспадарчых тапанімічных назваў савецкага часу абумоўлена ўплывам як уласна лінгвістычных — трансфармацыямі лексічнага складу мовы і фонду яе сродкаў, так і